

Leszek RUDNICKI

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu

ZARZĄDZANIE FINANSAMI W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH

Streszczenie

Głównym celem gospodarstwa domowego jest zaspokajanie potrzeb jego członków. Aby to osiągnąć, należy wprowadzić rygorystyczną politykę finansową. W wyniku ograniczonego budżetu gospodarstwa domowe stoją przed wieloma decyzjami finansowymi i muszą dokonywać właściwych wyborów.

W artykule przedstawiono procesy gospodarstw domowych dotyczące z planowania, podejmowania decyzji i zarządzania finansami. W szczególności omówiono kwestie związane ze zbieraniem dochodów, dokonywaniem zakupów, kreowaniem oszczędności i zaciąganiem pożyczek, a także warunki konwersji oszczędności na inwestycje oraz związane z tym ryzyko. Zaprezentowano również wielkość i strukturę aktywów finansowych polskich gospodarstw domowych.

Słowa kluczowe: zarządzanie, gospodarstwo domowe, finanse, planowanie, dochody, wydatki, oszczędności, pożyczanie, inwestycje.

FINANCIAL MANAGEMENT IN HOUSEHOLDS

Summary

Main purpose of a household is to satisfy the needs of its members. To achieve it, strict financial policy must be introduced. As a result of limited budget, households are facing many financial decisions and must make appropriate choices.

The article presents households processes of planning, decisions making and management to its finances. In particular, it discusses issues related to the collection of income, making purchases, creating savings and taking loans. The article also discusses the conditions for converting savings into investments and the risks associated with it. It also shows the size and structure of financial assets of Polish households.

Key words: management, household, finance, planning, incomes, expenses, savings, lending, investments.

Wprowadzenie

Głównym celem gospodarstwa domowego jest zaspokojenie potrzeb i aspiracji jego członków. Aby to osiągnąć, musi ono prowadzić odpowiednią politykę w zakresie finansów. Warunkiem zaspokojenia potrzeb oraz aspiracji jest posiadanie odpowiednich dochodów i umiejętne zarządzanie nimi. Wskutek ograniczeń budżetowych konsumenci stają przed koniecznością rozpatrywania wielu spraw finansowych i podejmowania decyzji dotyczących wydatków, oszczędności, pożyczania oraz inwestowania.

Zarządzanie finansami stało się w ostatnich latach skomplikowane. W wielu transakcjach zapłatę gotówką zastąpiły karty kredytowe oraz płatności elektroniczne. Pojawiło się mnóstwo usług kredytowych, co sprawiło, że sytuacja finansowa wielu gospodarstw domowych stała się mniej przejrzysta – nawet dla samych tych gospodarstw.

Aspekt finansowy jest obecny w całej działalności gospodarstwa domowego – w kupowaniu, wypożyczaniu i utrzymywaniu dóbr. Odgrywa on też znaczącą rolę przy podejmowaniu decyzji dotyczącej sposobu zapłaty za jakiś nabytek – czy kupić za gotówkę, czy na kredyt.

Celem artykułu jest przedstawienie gospodarki finansowej gospodarstw domowych, a w szczególności zarządzania dochodami i wydatkami gospodarstw domowych oraz kreowania oszczędności i zaciągania pożyczek.

1. Planowanie

Zarządzanie finansami to coś więcej niż tylko operacyjne zarządzanie pieniędzmi oraz gotówką. Trudno sobie wyobrazić racjonalne gospodarowanie finansami bez planowania, dobrej organizacji i sprawnego zarządzania.

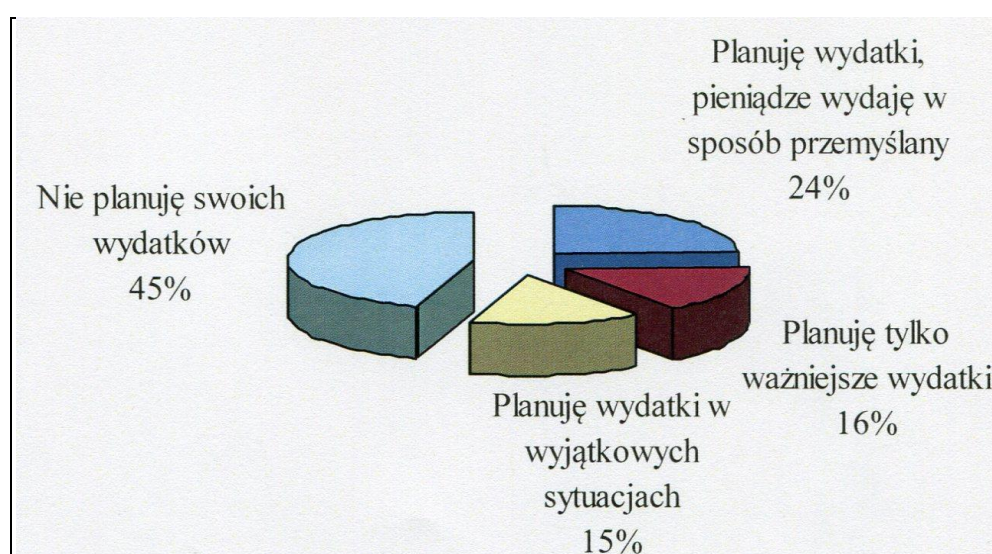
Planowanie jest pierwszym i podstawowym etapem procesu zarządzania. Umożliwia ono podejmowanie decyzji, czyli opracowanie i wybór sposobu działania dla rozwiązania określonego problemu.

Planowanie jest procesem ustalania celów i sposobów prowadzących do ich realizacji. Proces ten w gospodarstwach domowych obejmuje ich działalność zarówno w wymiarze rzeczowym, jak i finansowym. Szczególnie silnie ujawnia się potrzeba planowania finansowego.

Przez planowanie finansowe rozumie się zespół czynności prowadzących do sformułowania przyszłych zadań oraz przedsięwzięć i wyrażenia ich w jednostkach pieniężnych, a także do określenia w ujęciu finansowym zasobów niezbędnych dla realizacji tych zadań i przedsięwzięć oraz ich skutków finansowych (Buk, 2006).

Celem planowania finansów domowych jest zdobycie mocnego przeświadczenia, że zaskakujące wydarzenia, jakie mogą gospodarstwo domowe spotkać w przyszłości, nie spowodują katastrofy finansowej, a także uzyskanie oręża, które będzie w stanie złagodzić negatywne skutki tych zdarzeń.

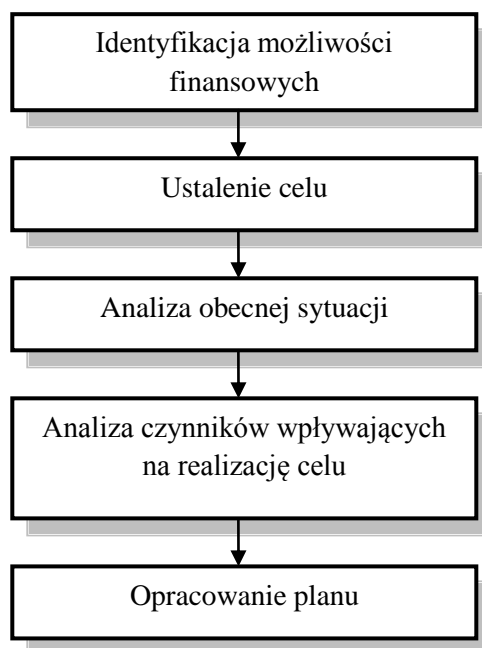
Większość konsumentów nie planuje i nie nadzoruje własnych finansów, a zwłaszcza wydatków – zarówno tych codziennych, jak i perspektywicznych o charakterze inwestycyjnym. Dokonują oni zakupów w sposób nieprzemysłany, przypadkowy, doraźny (zob. rysunek 1). Brak planowania wydatków może prowadzić do chaotycznych, irracjonalnych zachowań finansowych konsumentów, postępowania wedle metody prób i błędów z nadzieją na pomyślny obrót spraw.

Rysunek 1. Planowanie finansowe wśród konsumentów.

Źródło: *Zachowania finansowe konsumentów* (s. 105), L. Rudnicki, 2016, Tarnów: Małopolska Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Tarnowie.

Planowanie jest procesem wieloetapowym, który można przedstawić jak na rysunku 2.

Rysunek 2. Etapy procesu planowania.
Źródło: opracowanie własne.

Aby konsument mógł dobrze skonstruować swój plan, musi określić sytuację finansową, w jakiej się znajduje, uzmysłwić sobie, jakimi zasobami dysponuje, a tym samym stwierdzić, czy cele, które zamierza sobie wytyczyć, będą możliwe do zrealizowania.

Drugi etap procesu planowania polega na ustaleniu celu lub zbioru celów. Punktem wyjścia dla każdego planowania, w tym także planowania finansowego, jest określenie, czego gospodarstwo domowe, jako wspólnota ludzi lub pojedyncza osoba, chce czy potrzebuje. Identyfikacja priorytetów i konkretyzacja zamierzeń umożliwiają skuteczną koncentrację zasobów gospodarstwa domowego na ich realizację. Bez jasnego określania celów zanadto rozprasza ono swoje zasoby. Dobrze określony cel powinien być: precyzyjny, wymierny, osiągalny, realistyczny i osadzony w czasie.

W trzecim etapie procesu planowania gospodarstwo domowe określa sytuację, w jakiej się aktualnie znajduje, a także jak odległe są wyznaczone przez niego cele i czy są one możliwe do osiągnięcia. Ocenia swoje aktualne zasoby oraz potrzeby finansowe, a więc jakie środki finansowe będą niezbędne do realizacji wyznaczonych celów.

W czwartym etapie gospodarstwo domowe ustala, co sprzyja, a co przeszkadza w realizacji celów. Przewidywanie przyszłych sytuacji, problemów i okazji jest zasadniczym elementem planowania każdego podmiotu, w tym także gospodarstwa domowego (Stoner, Wankel, 1994).

Końcowym etapem procesu planowania jest opracowanie planu lub zbioru działań prowadzących do osiągnięcia celu bądź celów. W gospodarstwach domowych etap ten polega na opracowaniu różnych wariantów działań, ich ocenie i wyborze najodpowiedniejszego z nich. Wiąże się to m.in. z analizą źródeł finansowania potrzeb finansowych, oceną możliwości ich pozyskania i kalkulacją jego kosztów (Mazurek-Krasodomska, 2005).

Planowanie finansowe obejmuje w szczególności (Bywalec, 2012):

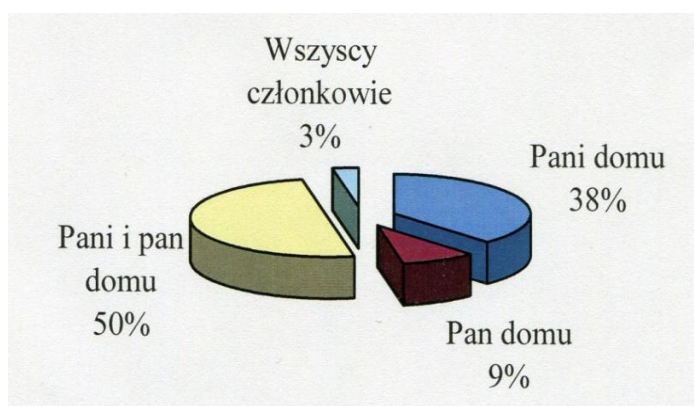
- planowanie dopływu własnych środków finansowych (dochodów) – ich wielkości, źródeł oraz czasu pozyskiwania;
- planowanie dopływu obcych środków finansowych (pożyczek, kredytów itp.), stanowiących okresowe uzupełnienie środków własnych;
- planowanie wydatków konsumpcyjnych, z podziałem na wydatki stałe (sztywne) i wydatki wolne (zmienne);
- planowanie wydatków inwestycyjnych, zwiększających majątek gospodarstwa domowego;
- planowanie regulacji zobowiązań z tytułu zaciągniętych kredytów oraz pożyczek;
- planowanie gospodarowania oszczędnościami.

Planowanie finansowe jest nieustannym procesem. Nie wystarcza sam akt zaplanowania i realizacja zamierzeń. Otoczenie zewnętrzne wpływa na zmianę decyzji konsumenta, wobec czego musi on dokonywać na bieżąco korekty swojego planu finansowego, aby nie stał się on nieprzydatny lub nawet szkodliwy.

2. Podejmowanie decyzji finansowych

Warunkiem osiągnięcia wyznaczonych celów jest sprawne zarządzanie finansami w gospodarstwie domowym, wyrażające się przez podejmowanie trafnych decyzji finansowych.

W każdym gospodarstwie domowym podejmowane są różne decyzje finansowe, które dotyczą: gospodarowania środkami finansowymi, finansowania zakupów, gromadzenia oszczędności oraz inwestowania i pomnażania majątku. Decyzje dotyczące tych zagadnień mogą być podejmowane indywidualnie lub zbiorowo – wspólnie przez wszystkich członków gospodarstwa domowego, przy czym te ostatnie mogą być podejmowane w różnym układzie osobowym, np. mąż i żona, rodzice z dziećmi, wszyscy członkowie gospodarstwa domowego (Smith, 2008).

Rysunek 3. Podmioty podejmujące decyzje finansowe w gospodarstwie domowym.

Źródło: „Zachowania finansowe konsumentów w świetle globalnego kryzysu” (s. 65-124), S. Smyczek, 2011, w: E. Kieźel, S. Smyczek (red.), *Zachowania polskich konsumentów w warunkach kryzysu gospodarczego*. Warszawa: Wydawnictwo PLACET.

Sposób podejmowania decyzji zależy od wielu czynników, a w tym w dużej mierze od zgodności charakterów obojga małżonków. Zgodny charakter sprzyja podejmowaniu przez męża i żonę wspólnych decyzji, zaś niezgodność prowadzi zwykle do indywidualnego podejmowania decyzji przez każdego z małżonków, często sprzecznych.

Wpływ na sposób podejmowania decyzji finansowych ma także faza rozwojowa rodziny. W pierwszych latach małżeństwa większość decyzji finansowych małżonkowie podejmują wspólnie, lecz z upływem czasu coraz częściej robią to oddzielnie.

Sposób podejmowania decyzji zależy także od zmian zachodzących w dochodach rodziny. Przy niskich dochodach przeważają decyzje wspólne, a przy wyższych – indywidualne.

Przedstawione rodzaje zarządzania finansami są w rzeczywistości bardziej złożone i w dużym stopniu zależą od tego, kto zarabia pieniądze, kto robi zakupy i kto płaci rachunki.

Trzeba zauważyć, że główny żywiciel rodziny ma na ogół większy wpływ na zarządzanie finansami niż inni członkowie gospodarstwa domowego. Ważną rolę odgrywa również posiadana wiedza z zakresu finansów. Ktoś, kto jest z wykształcenia księgowym, często zajmuje się także finansami gospodarstwa domowego.

3. Gromadzenie dochodów

Podejmowanie decyzji finansowych przez gospodarstwa domowe w decydującym stopniu zależne jest od poziomu uzyskiwanych przez nie dochodów.

Dochody mają zasadniczy wpływ na kształtowanie się sytuacji finansowej gospodarstwa domowego. Umożliwiają one zaspokojenie potrzeb jego członków, określają limit wydatków.

Przez dochód rozumie się wszystkie pieniężne i niepieniężne wpływy gospodarstwa domowego, stanowiące sumę indywidualnych wpływów członków tego gospodarstwa. Do głównych źródeł dochodów zalicza się kapitał (zysk, renty, dywidendy itp.), pracę (płace, dochód z tytułu działalności gospodarczej, z wykonywania wolnych zawodów itp.) oraz świadczenia społeczne (renty, emerytury, zasiłki, stypendia, świadczenia w naturze itp.).

Gospodarowanie środkami finansowymi polega na pozyskiwaniu dochodów i takiej ich alokacji, aby maksymalnie zaspokoić potrzeby.

Warunkiem racjonalnego gospodarowania środkami finansowymi jest ustalenie wielkości dochodów gospodarstwa oraz źródeł ich pochodzenia, a więc określenie, czy źródłem tym są: wynagrodzenia za pracę, dochody z tytułu działalności gospodarczej czy też tzw. dochody pasywne¹.

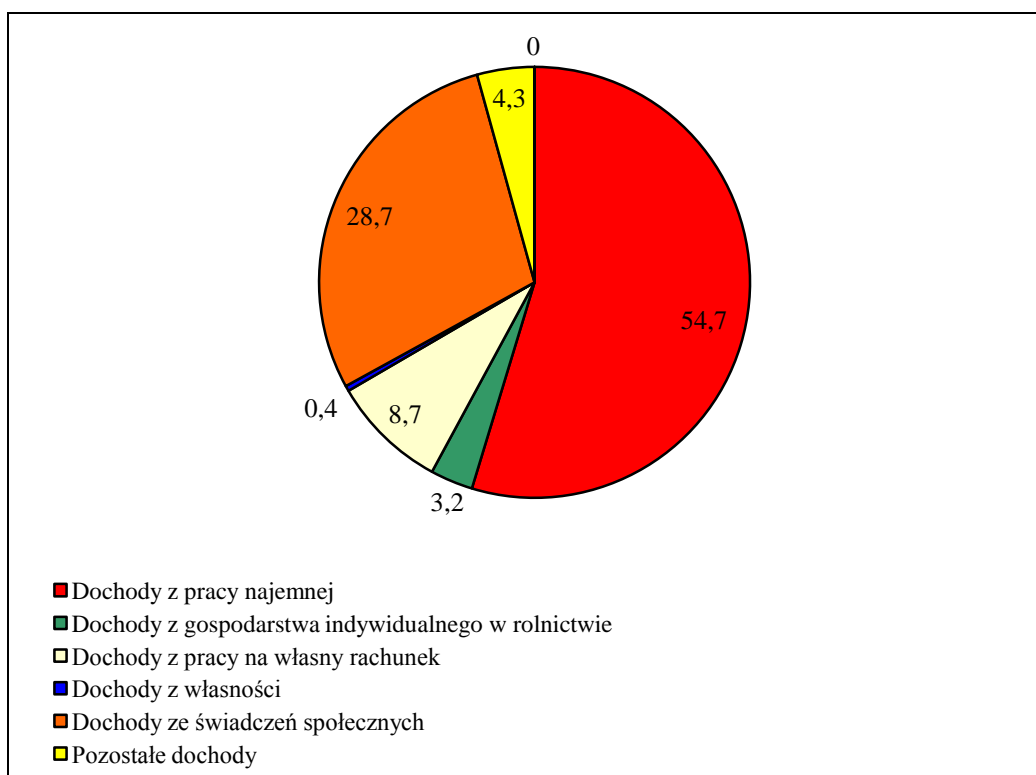
Racjonalne gospodarowanie finansami wymaga również wyodrębnienia dochodów stałych uzyskiwanych systematycznie i dochodów okazjonalnych otrzymywanych nieregularnie. Prawidłowe gospodarowanie wymaga także określenia dat i rytmu pozyskiwania dochodów.

Strukturę dochodów polskich gospodarstw domowych według źródeł ich pochodzenia przedstawia rysunek 4. Wynika z niego, że najwyższy udział w ogólnych dochodach polskich gospodarstw mają dochody z pracy najemnej oraz ze świadczeń społecznych. Znaczący udział mają też dochody z pracy na własny rachunek. Udział dochodów z indywidualnego gospodarstwa rolnego i pozostałych dochodów w ogólnych dochodach gospodarstw domowych jest niewielki, zaś zupełnie marginalny jest udział w strukturze dochodów z własności. Należy jednak zaznaczyć, że przedstawiona struktura dochodów dotyczy ogółu gospodarstw domowych. W rzeczywistości każde gospodarstwo domowe pozyskuje dochody w różnym stopniu z różnych źródeł. Z tego też względu struktury dochodów gospodarstw domowych są zróżnicowane.

¹ Dochody pasywne oznaczają okresowy (np. comiesięczny) dochód bez stałego angażowania własnej pracy. Są to np.: odsetki z depozytów bankowych, dochody z wynajmu posiadanych nieruchomości, dywidenda z posiadanych akcji, dochody z praw autorskich, licencji, patentów, dochody z funduszy inwestycyjnych itd.

Prawidłowe gospodarowanie finansami wymaga skoncentrowania uwagi na możliwościach i sposobach zwiększania dochodu. Sposobów zwiększenia dochodów jest wiele. Przykładem może być chociażby uzyskana dodatkowa premia w zakładzie pracy, wynegocjowanie podwyżki wynagrodzenia, podjęcie dodatkowej pracy, własna działalność gospodarcza itd.

Gospodarowanie obejmuje nie tylko gromadzenie dochodów, ale także ich alokację. Dążąc do osiągnięcia zaplanowanych celów, konsumenci dokonują dywersyfikacji dochodów, która polega na wyodrębnieniu części dochodów i przeznaczeniu ich na sfinansowanie wspólnych celów gospodarstwa (np. na zakup domu, sprzętu AGD, spłatę kredytu hipotecznego) oraz wydzieleniu dochodów przeznaczonych na zaspokojenie indywidualnych potrzeb poszczególnych członków gospodarstwa domowego (np. na zakup odzieży czy książek).

Rysunek 4. Struktura dochodów polskich gospodarstw domowych według źródła ich pochodzenia w 2015 roku (w %).

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Budżety gospodarstw domowych w 2016 r.* (s. 112), 2017, GUS.

4. Gospodarowanie środkami finansowymi

Z pozyskiwanych dochodów gospodarstwa domowe dokonują zakupów dóbr i usług oraz regulują zobowiązania. Robienie zakupów przez konsumentów odgrywa ważną rolę, gdyż w ten sposób zaspokajają własne potrzeby konsumpcyjne.

Robienie zakupów ma charakter zarówno instrumentalny, jak też hedonistyczny – odpowiednio robienie zakupów codziennych i zakupów dla przyjemności. Funkcja hedonistyczna może mieć wymiar jednostkowy i społeczny. Człowiek zyskuje nowe doświadczenia i spotyka innych ludzi. Zakupy mogą sprawiać przyjemność i dla wielu konsumentów stanowią formę odpoczynku. Świadczy o tym masa kupujących pojawiających się w sklepach w niedzielę.

Nie każdy zakup jest odczuwany przez konsumentów jako przyjemność. Jedynie zakupy dóbr wybieralnych lub okresowych, np. ubrań, biżuterii, komputerów osobistych czy samochodów,

mogą być przyjemnością. Codzienne zakupy rzeczy niezbędnych są natomiast uważane za zajęcia konieczne i ważne, lecz nie sprawiające przyjemności.

Na etapie robienia zakupów gospodarstwa domowe dokonują podziału otrzymanych dochodów na różne grupy wydatków. Z dochodów tych, w pierwszej kolejności, dokonują one wydatków stałych, które stanowią określoną, niepodlegającą zmianom kwotę. Zaliczamy do nich ratę kredytu hipotecznego, czynsz, ratę kredytu konsumpcyjnego, składkę ubezpieczeniową itd. Kontrola gospodarstwa domowego nad wysokością tych wydatków jest praktycznie zerowa. Muszą być one poniesione, i to w wysokości stałej, wcześniej ustalonej. Wydatki te najczęściej ponoszone są też w stałych, ustalonych wcześniej terminach.

Z pozostałej części dochodów gospodarstwa domowe ponoszą wydatki zaliczane do zmiennych, tj. takich, nad którymi mają one zazwyczaj większą kontrolę i które pojawiają się w ich budżecie incydentalnie lub z różną częstotliwością i w różnych kwotach.

W ramach wydatków ponoszonych przez gospodarstwa domowe wyróżnia się wydatki na towary i usługi konsumpcyjne oraz pozostałe wydatki.

Wydatki na towary i usługi konsumpcyjne przeznaczone są na zakup dóbr zaspokajających potrzeby konsumpcyjne gospodarstwa domowego. Obejmują one wydatki na dobra nietrwałego użytkowania (np. żywność, napoje, artykuły farmaceutyczne), półtrwałego użytkowania (np. odzież, książki, zabawki) i trwałego użytkowania (np. samochody, pralki, lodówki, telewizory) (*Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej*, 2014).

Pozostałe wydatki nie są przeznaczone bezpośrednio na cele konsumpcyjne, a obejmują one:

- kwoty przekazane innym gospodarstwom domowym i instytucjom niekomercyjnym (w tym dary);
- koszty zakwaterowania młodzieży i studentów uczących się poza domem;
- alimenty dla osób prywatnych;
- niektóre podatki np.: od nieruchomości, od spadków oraz darowizn, od dochodów z własności, z wynajmu i sprzedaży nieruchomości;
- straty pieniężne i odszkodowania za wyrządzone szkody.

Prawidłowa alokacja dochodów pomiędzy różne grupy wydatków oraz maksymalne zaspokojenie potrzeb zależy w dużej mierze od sprawnego zarządzania finansami. W wielu gospodarstwach domowych za zakupy, płacenie rachunków i inne zadania związane z zarządzaniem finansami odpowiedzialna jest jedna osoba. Rolę nabywcy w jednoosobowym gospodarstwie domowym pełni zwykle sam konsument. W gospodarstwach wieloosobowych rola nabywcy jest podzielona pomiędzy kilka osób lub też jest spełniana przez osobę szczególnie do tego predysponowaną. Najczęściej jest nią mąż lub żona.

Zachowania gospodarstw domowych na rynku są bardzo zróżnicowane. Mogą one być racjonalne lub irracjonalne. Gospodarstwo zachowujące się racjonalnie planuje zakupy. Konfrontuje wydatki ze swymi dochodami i podejmuje wyważone decyzje odnośnie do ich wydatkowania. Przestrzega, by wydatki nie były większe od pozyskiwanych dochodów.

Zachowania irracjonalne to zakupy bez planu. Tak zachowujący się konsumenci, robiąc zakupy, kierują się tym, co widzą na półkach. Idą wzdłuż regałów i uświadamiają sobie, że potrzebują np. pomarańcze, wiśnie w czekoladzie, kakao albo kawę. Ta metoda robienia zakupów sprawia, że kupują oni więcej, niż zamierzali, często rzeczy niepotrzebnych. Konsumentów zachowujących się w ten sposób łatwiej jest skłonić, żeby kupili więcej niż to, co niezbędne (Rook, 1987).

Wielu konsumentów często kupuje produkty, których przed wejściem do sklepu nie zamierzali kupić. Jest to kupowanie pod wpływem odruchu, często na skutek nagłego, niepohamowanego impulsu. To zachowanie irracjonalne.

Zachowania gospodarstw domowych na rynku mają wpływ na stan ich finansów. Gospodarstwo domowe kupujące produkty może zaoszczędzić swoje pieniądze bądź też wydać więcej, niż zarabia. Racjonalny konsument, analizując wydatki, może zapobiegać nadmiernemu i niepotrzebnemu odchudzaniu swojego portfela. Istnieje wiele możliwości racjonalizacji wydatków i przez to obniżenia ich wysokości. I tak np. produkty spożywcze oplaca się kupować w super- czy hipermarketach, w których jest taniej niż w tradycyjnych sklepach spożywczych. Oszczędności, jakie można poczynić w skali miesiąca, kupując w dużych marketach, są znaczne.

Rozsądne zakupy to także korzystanie z promocji i sezonowych wyprzedaży. W przypadku takich zakupów należy jednak zachować pewną ostrożność z uwagi na różne zabiegi stosowane przez sprzedawców, np. atrakcyjne obniżki cen mogą wcale nie być obniżkami, gdyż rzekomo wyższe ceny nigdy nie obowiązywały.

Znaczne oszczędności można poczynić także, kupując produkty na bazarach czy placach targowych, gdzie można je nabyć po niższej cenie niż w sklepie.

5. Oszczędzanie

Zarządzanie finansami w gospodarstwach domowych, poza regulowaniem swoich bieżących, stałych zobowiązań, obejmuje także tworzenie oraz utrzymywanie oszczędności. Możliwość oszczędzania pojawia się wtedy, gdy środki finansowe gospodarstwa domowego są na tyle duże, że po zaspokojeniu jego podstawowych potrzeb pozostaje nadwyżka finansowa. Umiejętność takiego gospodarowania pieniędzmi, żeby dochody zawsze były większe od wydatków, to źródło osiągnięcia bogactwa i pomyślności w życiu. Takie gospodarowanie pieniędzmi jest źródłem oszczędności.

Dla osiągnięcia sukcesu i szczęścia konieczne jest bezpieczeństwo finansowe. Zapewnić je może odpowiedni poziom oszczędności. Aby go osiągnąć, należy przede wszystkim (Lipiński, 2008):

- określić cele, które chcemy osiągnąć;
- zmienić sposób myślenia z konsumpcyjnego na prooszczędnościowy;
- określić optymalny poziom dochodów i wydatków;
- zmienić mechanizmy i nawyki zakupu, nie kupować pod wpływem emocji;
- ograniczyć zakupy na kredyt na rzecz zakupów finansowanych z oprocentowanych oszczędności;
- zarabiać na oszczędnościach, rozsądnie je inwestując.

Przez oszczędzanie rozumie się powstrzymanie się gospodarstwa domowego od bieżącej konsumpcji na rzecz zwiększenia jej w przyszłości (Harasim, 2007).

Oszczędzanie może mieć charakter dobrowolny lub też przymusowy. Oszczędzanie dobrowolne oznacza świadomą, wolną od zewnętrznych nacisków rezygnację gospodarstwa domowego z wydatkowania części swych dochodów na bieżące cele konsumpcyjne. Do tego rodzaju oszczędzania należą wszystkie te rodzaje oszczędności, o których gospodarstwo domowe swobodnie decyduje, czy oszczędzać pieniądze, czy nie. Do oszczędzania dobrowolnego zalicza się: oszczędzanie resztowe, oszczędzanie buforowe oraz oszczędzanie na pewien cel.

Oszczędzanie resztowe, określane również jako oszczędzanie niezamierzone, występuje wówczas, gdy wydatki gospodarstwa domowego (na koniec miesiąca) nie przewyższą jego bieżących dochodów. Jest ono rezultatem bieżącego zarządzania budżetem i gotówką.

Oszczędzanie buforowe oznacza gromadzenie środków pieniężnych na wypadek nieprzewidzianych zdarzeń. Są one zazwyczaj gromadzone na rachunkach bieżących lub też bankowych lokatach terminowych. Tworzenie i utrzymanie tego rodzaju oszczędności wymaga od gospodarstwa domowego dyscypliny, by nie wydać ich na konsumpcję.

Oszczędzanie na pewien cel to odkładanie pieniędzy na planowane transakcje, np. na zakup jakiegoś dobra trwałego użytku, wakacje lub remont mieszkania.

Oszczędzanie przymusowe to oszczędzanie, w którym gospodarstwo domowe przymuszone prawem rezygnuje z wydatkowania części dochodów na konsumpcję. Oszczędzanie to obejmuje np. przekazywanie składek emerytalnych i na ubezpieczenie na życie. Do oszczędzania takiego można zaliczyć też rezygnację konsumenta z przeznaczenia części swoich dochodów na konsumpcję, wynikającą z przymusu ekonomicznego – spowodowaną brakiem towarów na rynku.

Oszczędzanie dobrowolne uwarunkowane jest wieloma czynnikami. Do jednych z głównych zalicza się oczekiwania dotyczące dochodów oraz perspektywy gospodarczej. Gospodarstwa domowe, którym dochody w poprzednim roku wzrosły i które oczekują ich wzrostu w następnym roku, oszczędzają niewiele. Gospodarstwa, których dochody utrzymują się na stałym poziomie albo zmniejszyły się w poprzednim roku i nie oczekują ich wzrostu w okresie następnym, oszczędzają z kolei dużo.

Oczekiwania dotyczące dochodów wpływają zarówno na sposób oszczędzania, jak i na wysokość oszczędzanych sum. Pozytywne oczekiwania gospodarstw domowych dotyczące dochodów spowodują, że będą one mniej oszczędzać, a więcej pożyczać. W przypadku negatywnych oczekiwań gospodarstwa więcej oszczędzają, a mniej pożyczają.

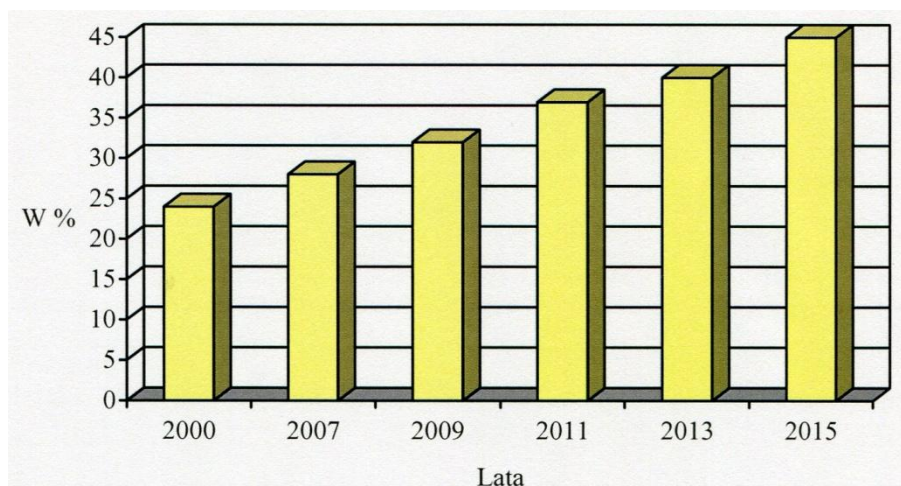
Negatywne oczekiwania gospodarstw domowych odnośnie do dochodów przyczyniają się przeważnie do tego, że dążą one do zgromadzenia oszczędności buforowych na wypadek nieprzewidzianych zdarzeń i w celu zapewnienia sobie stabilności finansowej w przyszłości. Zwykle też boją się robić dużych zakupów, zwłaszcza na kredyt.

Na oszczędzanie wpływają nie tylko oczekiwania dotyczące dochodów, ale również oprocentowanie wkładów i inflacja. Te ostatnie dają gospodarstwom domowym odpowiedź na pytanie o sens oszczędzania. Odpowiedź pozytywna skłania do oszczędzania, zaś gdy stopa procentowa jest niska, a inflacja duża – oszczędzanie nie jest rzeczą rozsądną.

Gospodarstwo domowe pragnące zabezpieczyć swoje pieniądze przed utratą ich wartości poszukuje zatem narzędzi, które pozwolą mu jeśli nie całkowicie wyeliminować, to przynajmniej w znacznym stopniu ograniczyć to zjawisko. Jednym z takich instrumentów są lokaty, pod warunkiem, że są one odpowiednio oprocentowane. Uważa się, że przy inflacji rzędu 3,5% ochronę oszczędności gwarantuje oprocentowanie lokaty powyżej 4,33% w skali roku (Łabenda, 2011). Takie oprocentowanie oszczędności nie zapewnia jednak osiągnięcia zysku z kapitału, zatem nie skłania gospodarstw domowych do oszczędności.

Skłonność do oszczędzania polskich gospodarstw domowych jest niska. Wskazują na to zarówno dane NBP, jak też wyniki badań prowadzonych przez różne instytucje badawcze (Anioła, Gołaś, 2012). W ostatnich latach oszczędności posiadało niewiele polskich gospodarstw domowych, co wynikało głównie z niskich dochodów. Trzeba jednak zauważyć, że odsetek gospodarstw domowych posiadających oszczędności wyraźnie rośnie (zob. rysunek 5).

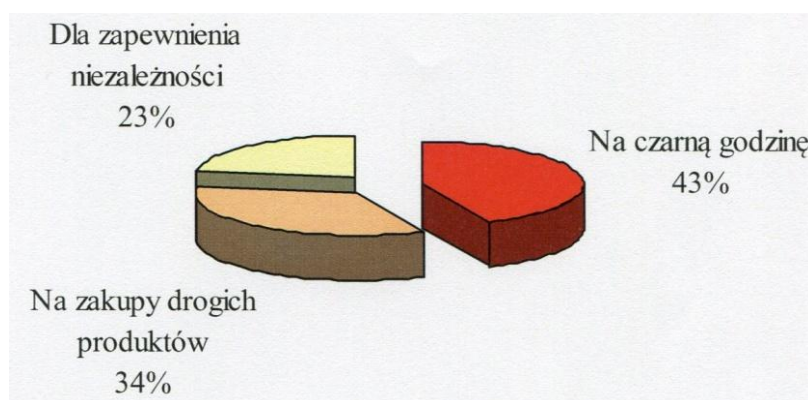
W 2000 roku jedynie 24% ogółu gospodarstw domowych deklaroowało posiadanie oszczędności, lecz w 2017 roku odsetek gospodarstw oszczędzających wynosił już 49%. Skala oszczędzania jest jednak w dalszym ciągu niewielka. Ponadto, wśród gospodarstw domowych deklaruujących posiadane oszczędności dominują gospodarstwa o oszczędnościach stanowiących równowartość ich od miesięcznych do trzymiesięcznych dochodów (Czapiński, Panek, 2015).

Rysunek 5. Odsetek gospodarstw domowych posiadających oszczędności wśród wszystkich gospodarstw domowych w latach 2000-2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków*, J. Czapiński, T. Panek (red.), 2015, Warszawa: Rada Monitoringu Społecznego. Pobrane z: www.diagnoza.com (dostęp: 04.11.2015).

Najczęstszym motywem oszczędzania jest zabezpieczenie się przed nieprzewidzianymi zdarzeniami losowymi – oszczędzanie na tzw. czarną godzinę, a w dalszej kolejności zakup w przyszłości droższych dóbr trwałego użytku oraz zapewnienie sobie niezależności finansowej. Hierarchię tę wydają się potwierdzać również badania motywów oszczędzania przeprowadzone w Polsce w 2015 roku (zob. rysunek 6).

Rysunek 6. Motywy oszczędzania polskich konsumentów.

Źródło: *Zachowania finansowe konsumentów* (s. 165), L. Rudnicki, 2016, Tarnów: Małopolska Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Tarnowie.

6. Pożyczanie

Konsumenci finansują swoją konsumpcję nie tylko z bieżących dochodów, ale także z zaciągniętych pożyczek lub kredytów. Zaciąganie długu oznacza utrzymanie (lub zwiększenie) konsumpcji bieżącej kosztem jej ograniczenia w przyszłości.

Pod wieloma względami pożyczanie pieniędzy jest odpowiednikiem oszczędzania. Podobnie jak w przypadku oszczędności, przewidywanie przyszłości i oczekiwania dotyczące dochodów odgrywają istotną rolę w podejmowaniu decyzji o zadłużaniu się. Jeśli dominuje optymistyczne nastawienie wobec przyszłości, gospodarstwa domowe wydają więcej na dobra trwałego użytku oraz artykuły i usługi luksusowe niż wtedy, gdy panuje pesymizm. Optymizm sprawia, że ludzie oszczędzają stosunkowo niewiele pieniędzy i biorą stosunkowo więcej kredytów.

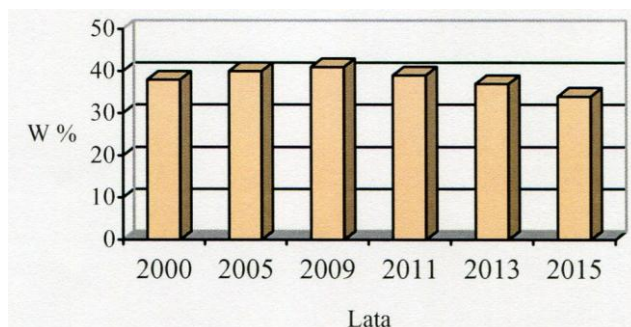
Pożyczki i kredyty biorą przede wszystkim gospodarstwa domowe posiadające niskie dochody, które aby zaspokoić elementarne potrzeby swoich członków, są zmuszane do zaciągania długów. Pożyczki i kredyty na sfinansowanie zakupów i zobowiązań zaciągają jednak nie tylko gospodarstwa ubogie, znajdujące się w trudnej sytuacji życiowej, ale także gospodarstwa zaliczane do średniozamożnych i zamożnych.

Pożyczanie często występuje równocześnie z oszczędzaniem. Sytuacje, gdzie gospodarstwo domowe posiada oszczędności, a jednocześnie zaciąga pożyczkę lub kredyt występują stosunkowo często. Takie postępowanie gospodarstwa domowego jest związane z zakupem przez nie drogich dóbr konsumpcyjnych, np. domu, samochodu czy dzieła sztuki. Wysoka cena zakupu takich dóbr powoduje, że ich zakup nie może być jednorazowo sfinansowany z bieżących dochodów czy posiadanych oszczędności i na ten właśnie cel gospodarstwo domowe zaciąga pożyczkę lub kredyt. Spłata zobowiązania rozkładana jest na dłuższy okres i pokrywana z bieżących nadwyżek finansowych w postaci spłaty rat pożyczkowych. U podłoża takiego zachowania leży też często czysta kalkulacja – „korzystniej jest nabyć jakieś dobro na kredyt i spłacać go przez lata, niż w celu jego zakupu pozbyć się aktywów, które w przyszłości mogą przynieść korzyści znacznie przewyższające koszty zadłużenia (np. nieruchomości, akcje i udziały spółek handlowych, dzieła sztuki)” (Bywalec, 2012).

Przyczyn zaciągania pożyczek jest wiele, a jedną z głównych jest chęć poprawy poziomu życia, przy czym gospodarstwa domowe niezamożne zaciągają pożyczki zwykle w celu zaspokojenia swoich elementarnych potrzeb, a więc żywieniowych, odzieżowych, mieszkaniowych czy też zdrowotnych, natomiast gospodarstwa zamożne w celu wyraźnego podniesienia poziomu życia – zakupu dóbr wyższego rzędu, luksusowych, mieszkania o wysokim standardzie, domu, gruntu itd.

Potrzeba zaciągnięcia pożyczek lub kredytu może wynikać także z niekorzystnych zdarzeń losowych, takich jak pożar mieszkania, kradzież, ciężka choroba, śmierć bliskiej osoby. Może jednak również być spowodowana korzystnymi zdarzeniami losowymi, czyli nagłymi, niepowtarzalnymi okazjami, np. możliwością zakupu taniego mieszkania (domu), działki gruntowej, samochodu czy dzieła sztuki.

Jak wynika z przeprowadzonych badań, ok. 40% polskich gospodarstw domowych było w ostatnich latach zadłużonych (zob. rysunek 7). Wysokość tego zadłużenia była różna. W 2015 roku najwięcej, gdyż 36%, gospodarstw domowych było zadłużonych na kwotę powyżej ich rocznych dochodów. Do wysokości miesięcznych dochodów było w tym czasie zadłużonych 17% gospodarstw domowych, do 3-miesięcznych – 20%, a od 3-6-miesięcznych – 16% (Czapiński, 2015).

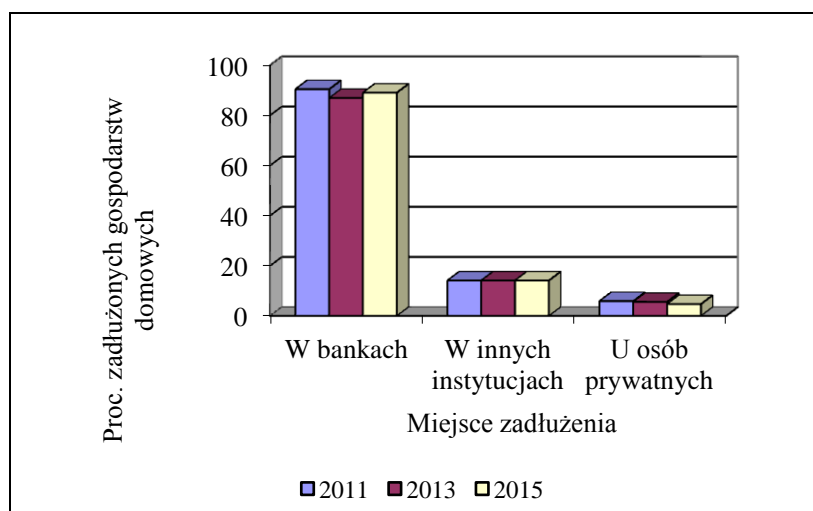

Rysunek 7. Udział gospodarstw zadłużonych w ogólnej liczbie polskich gospodarstw domowych w latach 2000-2015 (w %).

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków*, J. Czapiński, T. Panek (red.), 2015, Warszawa: Rada Monitoringu Społecznego. Pobrane z: www.diagnoza.com (dostęp: 04.11.2015).

Z przeprowadzonych w Polsce badań empirycznych i danych GUS wynika, że niemal w 60% badanych przypadków zaciągnięcie kredytów było motywowane chęcią poprawy poziomu życia, zaś w niespełna 25% potrzebą sfinansowania niezbędnych zakupów konsumpcyjnych (żywności, odzieży, opłat mieszkaniowych) (Świącicka, 2008).

Konsumenci zadłużają się w bankach, różnych instytucjach finansowych i u osób prywatnych (zob. rysunek 8). Badania pokazują, że źródłem zewnętrznego zasilania finansowego dla ponad 90% zadłużonych gospodarstw domowych były banki, a dla ponad 5% tzw. parabanki. Tylko nieco ponad 4% gospodarstw było zadłużonych u osób prywatnych (Czapiński, 2015).

Rysunek 8. Miejsca zadłużenia polskich gospodarstw domowych w latach 2011-2015 (w %).

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków*, J. Czapiński, T. Panek (red.), 2015, Warszawa: Rada Monitoringu Społecznego. Pobrane z: www.diagnoza.com (dostęp: 04.11.2015).

Gospodarstwa domowe zaciągnięte pożyczki i kredyty spłacają za pomocą rat. Spłata pożyczki i kredytu nie zawsze odbywa się bez problemów – niekiedy następuje kłopotów. Zdarza się, że gospodarstwu brakuje pieniędzy i nie mogą spłacić zaciągniętych zobowiązań. Brakuje im pieniędzy na opłatę czynszu i rachunków za energię, a także na codzienne wydatki. Jeśli sytuacja taka trwa dłużej, często mają one ochotę wziąć następną pożyczkę, a potem kolejną itd. Biorą nowy kredyt, by zredukować istniejące zadłużenie. Takie zachowanie na dłuższą metę może się okazać pułapką. Postępując tak, można rozwiązać problem tylko na krótko, lecz w dłuższej perspektywie czasowej sytuacja finansowa gospodarstwa domowego może się pogarszać.

Pojawienie się trudności w regulowaniu zobowiązań stanowi dla gospodarstwa domowego sygnał dla podjęcia działań zmierzających do uzdrowienia swojej sytuacji finansowej. W tym celu powinno ono przede wszystkim ściśle kontrolować zarówno swoje dochody, jak i wydatki. Musi podjąć próbę zwiększenia dochodów, np. poprzez zmianę pracy na lepiej płatną, wzięcie pracy dodatkowej. Gospodarstwo zadłużone musi też zmienić swoje zachowanie na rynku – ograniczyć się do zakupów produktów najbardziej potrzebnych, po niższych cenach, zastąpić produkty drogie tańszymi substytutami, nie kupować pod wpływem impulsu, za zakupione produkty płacić gotówką, co pozwala mu lepiej kontrolować wydatki. Będzie wskazane, by wprowadziło zmiany w swoim dotychczasowym stylu życia, polegające na wprowadzeniu programu oszczędnościowego w zakresie zużycia energii, wody, gazu, użytkowania samochodu itp. Ograniczone do niezbędnego minimum powinny zostać wszystkie te formy konsumpcji, które były kosztowne, a równocześnie niekonieczne.

Gospodarstwa domowe mające permanentnie trudności z regulacją swoich zobowiązań powinny podjąć negocjacje z wierzycielami w sprawie spłaty zadłużenia. Jeśli gospodarstwo jest zadłużone w bankach lub instytucjach parabankowych, powinno podjąć działania zmierzające do restrukturalizacji długów przez uzyskanie kredytu refinansowego i/lub konsolidacyjnego.

7. Inwestycje

Oszczędzanie polega na odkładaniu pieniędzy na jakieś cele. Jeżeli gospodarstwo domowe zaoszczędziło dostatecznie dużo pieniędzy, by pokryć niezbędne późniejsze wydatki, rozważa możliwość lokowania swoich walorów w inwestycje. Inwestowanie oznacza dysponowanie oszczędnościami na rzecz przyszłych korzyści. Jest to każde wykorzystanie kapitału w celu jego powiększenia.

Inwestując, gospodarstwo domowe podejmuje decyzje o lokowaniu środków pieniężnych w różnego rodzaju przedsięwzięcia, wyrażające się w (Lipiński, 2008):

- pozyskiwaniu rzeczowych składników majątkowych drogą zakupu (nieruchomości, spółek itp.);
- wytwarzaniu majątku rzeczowego we własnym zakresie (budowa domu);
- zakupie lub tworzeniu nowych wartości majątkowych o charakterze nieużytkowym (dzieła sztuki, metale szlachetne, kruszce szlachetne);
- nabywaniu papierów wartościowych (np. akcje, obligacje, bony skarbowe).

Wyróżnia się inwestycje rzeczowe i finansowe. W przypadku inwestycji rzeczowych przedmiot inwestycji ma charakter materialny, a gospodarstwo domowe – jako inwestor – oczekuje, że wartość przedmiotu inwestycji wzrośnie w czasie. W przypadku inwestycji finansowych przedmiot inwestycji ma charakter niematerialny. Inwestycje rzeczowe to przepływy dóbr w wyniku zamiany środków finansowych na dobra materialne w celu osiągnięcia dodatkowych dochodów w następnych okresach. Inwestycje finansowe to transfer środków pieniężnych (przepływ kapitału).

Inwestując, gospodarstwo domowe podejmuje ryzyko, by osiągnąć większą opłacalność niż w przypadku oszczędności. Ryzyko to polega na możliwości utraty części lub całości zainwestowanych środków. Ryzyko, jakie ponosi gospodarstwo domowe, inwestując, jest mniejsze lub większe. Zależy ono od rodzaju przedsięwzięcia inwestycyjnego. Im większy zysk ma przynieść inwestycja, tym większe jest prawdopodobieństwo straty. Najbardziej ryzykowne to m.in. akcje, fundusze inwestycyjne, transakcje terminowe oraz certyfikaty depozytowe. Mniej ryzykowne to obligacje, depozyty, nieruchomości, metale oraz kamienie szlachetne. Gospodarstwa domowe równoważą zyski i ryzyko. Podejmują one ryzyko tylko wówczas,

gdy oczekiwane zyski są wystarczająco duże. Zwykle też rozkładają inwestycje w taki sposób, by w sumie ryzyko było zgodne z ich skłonnością do ryzykowania.

Trzeba tu zaznaczyć, że nie wszystkie inwestycje są dla konsumentów ryzykowne. I tak np. gospodarstwa domowe lokujące wszystkie pieniądze na rachunkach oszczędnościowych nie ponoszą ryzyka w ogóle, ponieważ odsetki gwarantuje bank, a kapitał jest bezpieczny. Jeśli oprocentowanie wzrasta (lub spada), zyski z rachunku oszczędnościowego są większe (lub mniejsze). Jest to idealny sposób inwestowania dla gospodarstwa, które nie lubi ryzyka.

Gospodarstwa domowe chcące zmniejszyć ryzyko nie powinny lokować wszystkich posiadanych walorów w jeden instrument finansowy. Powinny różnicować formy lokowania kapitału – w akcje, fundusze inwestycyjne, obligacje, lokaty, metale i kamienie szlachetne, dzieła sztuki, antyki itp.

Istnieje wiele możliwości inwestycji rzeczowych oraz finansowych. Tradycyjnymi możliwościami są np. inwestycje w nieruchomości, złoto, dzieła sztuki, akcje czy obligacje. Wszystkie one są w mniejszym lub większym stopniu ryzykowne. Każda z nich posiada też zalety i wady.

Wybór form oszczędzania dokonywany przez gospodarstwa domowe zależy od czynników o charakterze mikroekonomicznym (np. ich sytuacji finansowej) i makroekonomicznym (sytuacji gospodarczej w kraju). W zależności od siły oddziaływania poszczególnych czynników gospodarstwa domowe decydują o wartości utrzymywanych oszczędności oraz wybierają określone produkty oszczędnościowe i inwestycyjne.

Wartość i strukturę aktywów finansowych gospodarstw domowych w Polsce przedstawia tabela 1. Z danych w niej przedstawionych wynika, że aktywa polskich gospodarstw domowych wzrosły w latach 2001-2015 blisko 3,5-krotnie. Do wzrostu tych aktywów najbardziej przyczyniły się zmiany wartości gotówki w obiegu oraz depozytów bankowych i tytułów uczestnictwa funduszy inwestycyjnych. Z danych tych wynika, że gospodarstwa domowe gromadzą środki finansowe przede wszystkim na lokatach bankowych lub w formie gotówki. Oszczędności te są w głównej mierze rezerwą na nieprzewidziane zdarzenia losowe i zabezpieczenie starości.

W całkowitej wartości aktywów finansowych gospodarstw domowych w latach 2001-2015 największą część stanowiły depozyty oraz gotówka w obiegu, a w dalszej kolejności – inwestycje finansowe w papiery wartościowe. Na koniec 2015 roku depozyty w bankach i SKOK-ach stanowiły łącznie 63% aktywów finansowych gospodarstw domowych. Udział inwestycji finansowych w papiery wartościowe wynosił w tym czasie ok. 12,1%, a udział gotówki w ogólnej wartości aktywów finansowych gospodarstw domowych 13,3%.

Tabela 1

Wartość aktywów finansowych gospodarstw domowych w Polsce w latach 2001-2015 według stanu na koniec roku w mld zł

Wyszczególnienie	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015
Ogółem	315,7	353,6	423,1	598,5	676,8	771,4	889,6	1054,8
Depozyty bankowe	219,4	209,8	218,4	267,5	387,9	465,1	536,5	650,8
Fundusze inwestycyjne	10,1	30,4	58,0	109,4	62,4	69,8	90,4	111,8
Ubezpieczeniowe fundusze kapitałowe i składki	20,8	30,0	41,8	62,8	68,4	74,0	80,1	82,7
Akcje notowane na GPW	9,7	11,2	26,0	61,3	41,9	44,2	44,6	39,8
Skarbowe papiery wartościowe	16,1	19,2	16,8	10,3	12,8	9,3	9,3	10,7
Nieskarbowe papiery wartościowe	-	-	-	3,7	2,6	1,4	1,3	1,8
Depozyty w SKOK	1,7	3,2	5,1	6,7	11,1	14,4	17,6	11,9
Gotówka w obiegu (bez kas banków)	38,2	49,2	57,0	76,8	89,7	93,2	109,8	145,3

Źródło: „Zastosowanie wielowymiarowych metod statystycznych w typologii strategii oszczędnościowych gospodarstw domowych w Polsce”, P. Anioła, Z. Gołaś, 2012, *Materiały i Studia*, 282, s. 34.

W strategii gospodarstw domowych odnoszącej się do inwestycji dominuje opcja lokowania środków pieniężnych w bezpieczne produkty finansowe, tj. produkty bankowe – w postaci konta osobistego, lokaty terminowej, a także konta oszczędnościowego. Słabym zainteresowaniem cieszą się natomiast inwestycje w nieruchomości, lokaty inwestycyjne przy relatywnie częstym trzymaniem gotówki w domu (www.citibank/postawypolakow.pl, dostęp: 19.01.2018). Najbardziej preferowane przez gospodarstwa domowe w Polsce sposoby zarządzania nadwyżkami finansowymi to takie, które umożliwiają natychmiastowe dysponowanie środkami lub łatwe ich wycofanie i jednocześnie są uznawane za najbezpieczniejsze (www.cebos.pl, dostęp: 17.01.2018).

Podsumowanie

Podstawowym celem pracy było przedstawienie zagadnień związanych z zarządzaniem finansami w gospodarstwach domowych. W artykule przedstawiono procesy gospodarstw domowych związane z planowaniem, podejmowaniem decyzji i zarządzaniem finansami.

Z przeprowadzonych badań wynika, że zachowania finansowe gospodarstw domowych mają charakter zwyczajowy i nie są w pełni racjonalne. Odnosi się to zwłaszcza do planowania finansów, do zachowań gospodarstw domowych na rynku, a także do sposobu inwestowania wolnych środków finansowych.

Gospodarstwa domowe nie przywiązują zbyt dużej wagi do planowania swoich finansów. Większość z nich nie planuje i nie nadzoruje własnych finansów, a zwłaszcza wydatków – zarówno tych codziennych, jak też perspektywicznych o charakterze inwestycyjnym. Brak planowania finansów prowadzi do chaotycznych, irracjonalnych zachowań finansowych gospodarstw domowych, postępowania wedle metody prób i błędów z nadzieją na pomyślny obrót spraw.

Brak planowania uwidacznia się w zachowaniach gospodarstw domowych na rynku, które są bardzo zróżnicowane. W większości przypadków są one racjonalne, ale w wielu wypadkach są irracjonalne. Zachowania irracjonalne to zakupy bez planu. Tak zachowujące się gospodarstwa, robiąc zakupy, kierują się tym, co widzą na półkach. Wiele gospodarstw domowych kupuje produkty, których przed wejściem do sklepu nie zamierzano kupić. Jest to kupowanie pod wpływem odruchu, często wskutek nagłego, niepoohamowanego impulsu.

Badania pokazują, że gospodarstwa domowe finansują swoją konsumpcję nie tylko z bieżących dochodów, ale także z zaciągniętych pożyczek lub kredytów, zwłaszcza, gdy posiadane dochody nie wystarczają na zaspokojenie ich podstawowych potrzeb. Zaciąganie pożyczek pogarsza sytuację materialną gospodarstw domowych i stawia je w trudnym położeniu. Z danych zawartych w artykule wynika, że skala zadłużenia gospodarstw domowych w ostatnich latach była, mimo obserwowanej tendencji spadkowej, dość duża. Znaczna część tych gospodarstw była zadłużona na kwotę powyżej ich rocznych dochodów. Potrzeba zaciągania pożyczek była przez gospodarstwa domowe motywowana głównie chęcią poprawy poziomu życia, ale znaczny odsetek gospodarstw motywował pożyczkę potrzebą sfinansowania niezbędnych zakupów konsumpcyjnych (żywności, odzieży, opłat mieszkaniowych). Skala i motywy zadłużenia wskazują, nie tylko na niski poziom życia gospodarstw domowych, ale wręcz na ubóstwo dużej ich części. Sytuacja ta zapewne ulega poprawie po wprowadzeniu programu 500 plus dla rodzin posiadających dzieci.

Zarządzanie finansami w gospodarstwach domowych, poza regulowaniem swoich bieżących, stałych zobowiązań, obejmuje też tworzenie i utrzymywanie oszczędności. Możliwość oszczędzania pojawia się wtedy, gdy środki finansowe gospodarstwa domowego są na tyle duże, że po zaspokojeniu jego podstawowych potrzeb pozostaje nadwyżka finansowa.

Skłonność do oszczędzania polskich gospodarstw domowych jest niska. W Polsce w ostatnich latach niewiele gospodarstw domowych posiadało oszczędności. Wynikało to głównie z niskich dochodów, ale także z niskiego oprocentowania wkładów, nie rekompensujących spadku wartości pieniądza z tytułu inflacji. Trzeba jednak zauważyć, że odsetek gospodarstw domowych posiadających oszczędności ostatnio wyraźnie wzrósł. Najprawdopodobniej w najbliższych latach będzie nadal rósł w miarę poprawy sytuacji finansowej gospodarstw domowych i odpowiednio wyższego oprocentowania wkładów na lokatach bankowych.

Poziom oszczędności gospodarstw domowych nie był wysoki. Stanowił on zaledwie równowartość od miesięcznych do 3-miesięcznych ich dochodów. Najczęstszym motywem oszczędzania było zabezpieczanie się przed nieprzewidywanymi zdarzeniami losowymi – oszczędzanie na tzw. czarną godzinę, w dalszej kolejności zakup w przyszłości droższych dóbr trwałego użytku i zapewnienie sobie niezależności finansowej. Struktura tych motywów może ulec pewnej korekcie w miarę wzrostu zamożności gospodarstw domowych.

W artykule poruszono też kwestię inwestycji dokonywanych przez gospodarstwa domowe. Inwestycje pojawiają się w gospodarstwie domowym zwykle wtedy, gdy zaoszczędziło ono dostatecznie dużo pieniędzy, by pokryć niezbędne późniejsze wydatki. Dopiero wówczas gospodarstwo rozważa możliwość lokowania swoich walorów w inwestycje.

W Polsce stosunkowo niewielki odsetek gospodarstw posiada oszczędności. Niewielka jest też skala inwestowania przez gospodarstwa domowe. Polskie gospodarstwa inwestują swoje oszczędności w różne instrumenty finansowe. Gromadzą środki przede wszystkim na lokatach bankowych, w funduszach inwestycyjnych i w formie gotówki. Inne instrumenty finansowe są mniej popularne. Taka struktura inwestycji finansowych polskich gospodarstw domowych została ukształtowana pod wpływem ostatniego światowego kryzysu finansowego. To wtedy gospodarstwa domowe wycofały środki z instrumentów o podwyższonym ryzyku, tj. akcji oraz jednostek uczestnictwa w funduszach inwestycyjnych i przesunęły swoje oszczędności do banków oraz towarzystw ubezpieczeniowych.

W obecnej strategii gospodarstw domowych, odnoszącej się do inwestycji, dominuje opcja lokowania środków pieniężnych w bezpieczne produkty finansowe, tj. produkty bankowe – w postaci konta osobistego, lokaty terminowej oraz konta oszczędnościowego. Słabym zainteresowaniem cieszą się natomiast inwestycje w nieruchomości, lokaty inwestycyjne przy relatywnie częstym trzymaniem gotówki w domu. Najbardziej preferowane przez polskie gospodarstwa domowe sposoby zarządzania nadwyżkami finansowymi to takie, które umożliwiają natychmiastowe dysponowanie środkami.

Bibliografia

- Anioła, P., Gołaś, Z. (2012). Zastosowanie wielowymiarowych metod statystycznych w typologii strategii oszczędnościowych gospodarstw domowych w Polsce. *Materiały i Studia*, 282.
- Budżety gospodarstw domowych w 2016 r.* (2017). GUS.
- Buk, H. (2006). *Nowoczesne zarządzanie finansami. Planowanie i kontrola*. Warszawa: C.H. Beck.
- Bywalec, C. (2012). *Ekonomika i finanse gospodarstw domowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Czapiński, J., Panek, T. (red.). (2015). *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków*. Warszawa: Rada Monitoringu Społecznego. Pobrane z: www.diagnoza.com.
- Harasim, J. (2007). Teoretyczne aspekty gromadzenia i inwestowania nadwyżek finansowych przez gospodarstwa domowe. W: J. Harasim (red.), *Oszczędzanie i inwestowanie indywidualne w Polsce* (s. 11-27). Katowice: PTE.
- Lipiński, M. (2008). *Finanse osobiste. Świadome zarządzanie własnym portfelem*. Gliwice: Wydawnictwo HELION.
- Łabenda, K.P. (2011). *Budżet domowy pod kontrolą*. Gliwice: Wydawnictwo HELION.
- Mazurek-Krasodomska, E. (2005). Planowanie finansowe w gospodarstwach domowych. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Administracji i Biznesu w Gdyni*, 8, 92-104.
- Płeć a podejmowanie decyzji inwestycyjnych*. Pobrane z: www.cbos.pl.
- Postawy Polaków wobec oszczędzania*. Raport Fundacji Kronenberga przy Citi Handlowy, TNS Polska. (2013). Pobrane z: www.citibank/postawypolakow.pl.
- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*. (2014). GUS.
- Rook, D.W. (1987). The buying impulse. *Journal of Consumer Research*, 1, 189-199.
- Rudnicki, L. (2016). *Zachowania finansowe konsumentów*. Tamów: Małopolska Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Tarnowie.
- Smith, I. (2008). *Meeting Customer Needs*. Oxford: Butterworth Heinemann.
- Smyczek, S. (2011). Zachowania finansowe konsumentów w świetle globalnego kryzysu. W: E. Kieźel, S. Smyczek (red.), *Zachowania polskich konsumentów w warunkach kryzysu gospodarczego* (s. 65-123). Warszawa: Wydawnictwo PLACET.
- Stoner, J.A.S., Wankel, C. (1994). *Kierowanie*. Warszawa: PWE.
- Święcicka, B. (red.). (2008). *Bankructwa gospodarstw domowych. Perspektywa ekonomiczna i społeczna*. Warszawa: Delfin.